

Björn Erik Rosin

Hyresstrejken i Umeå

[Ur specialnummer om "Det röda Umeå" av tidskriften *Västerbotten* (nr 1 2010) utgiven av Västerbottens museum.]

Upprinnelsen till den närmast mytomspunna hyresstrejken i Umeå och de därpå följande vräkningarna under vintern 1972 var att SUSP – Stiftelsen Umeå Studentbostäder – hösten 1971 aviserat en hyreshöjning på åtta procent. Och för de ledande inom studentföreningen Clarté och KFML handlade det om så mycket mer än höjda hyror och ekonomiska svårigheter för några studenter.

Drygt 300 av studentbostädernas hyresgäster strejkade i början av januari 1972 och för att förhindra polisens vräkning barrikaderades trappuppgången på Glutens väg med allsköns bråte.

Hyresstrejken i Umeå och vräkningarna vintern 1972 är väl på sin höjd ett dunkelt minne från en svunnen tid – nästan 40 år har ju passerat. För min del handlar det om ganska vaga och anekdotiska hågkomster från hektiska dagar som när det begav sig tillskrevs så avgörande proportioner.

En omtalad historia i Umeå är den om den stora hyresstrejken på Ålidhem i början av januari 1972.

Nu när jag satt mig ner och börjat skriva ner lite om denna tid förvånas jag över hur mycket som plötsligt flyter upp. Saker som jag under alla år knappt ägnat en tanke. Med risk för att denna lilla essä blir en variant på den franske författaren Georges Perecs stycke "Je me souviens", 'jag minns', där en ensam man ihärdigt trampar en stillastående cykel på scenen och minns den ena detaljen efter den andra ur det förgångna.

Vi som var direkt involverade i hyresstrejken såg oss nog som pionjärer. Som vägröjare för

alla som dignade under hyrorna i Sverige och för all del inte bara för hyresbetalarna utan för hela folkets kamp mot monopolkapitalet.

Men några spridningseffekter till andra universitet eller andra bostadsområden fick hyresstrejken i Umeå aldrig. Även om Hyreskamp-fronten (HKF), den organisation som byggdes upp hösten/vintern 1971–72, tydligen i en eller annan form fortsatte att existera ända in på 1990-talet. Det förekom hyresaktioner några gånger i mitten av 1970-talet också men ingen så dramatisk som den 1972 och jag har helt glömt dem trots att jag bodde i Umeå de åren. Det fanns ju så mycket annat. Striden om dungen på Ålidhem 1977 eller historiska uppgörelser om utvecklingen i Kina och Trotskijs historiska roll eller plötsliga utfärder en vinterkväll till Sandöskolan utanför Kramfors och en debatt mellan olika vänstergrupper.

KFML och Clarté

Det går knappast att tala om hyresstrejken utan att komma in på KFML och Clarté. KFML, Kommunistiska förbundet marxist-leninisterna, hade bildats 1967 i protest mot urartningen inom Vpk. Organisationen hade tagit ställning för Kina i den stora sino-sovjetiska holmgången. Clarté var ju länge mest en vänstersocialistisk diskussionsklubb. Från mitten av 1960-talet dock alltmer och slutligen helt dominerat av de Kina-vänliga. KFML skulle ta hand om arbetarklassen och Clarté ägna sig åt studentrörelsen.

Arbetarklassen blev det väl si och så med, men bland studenterna fick Clarté ett visst inflytande. Framför allt var det betydande i Umeå. Och hur mycket det än förnekas idag är det ingen hemlighet att KFML/Clarté styrde DFFG (De förenade FNL-grupperna). Så även i Umeå. Aktivister som inte tillhörde ”det revolutionära avantgardet” var nog utmärkta att ha när det gällde att sprida budskapet via dörrknackning och fylla ut demonstrationer. Men det hindrar inte att icke marxist-leninister betraktades med skepsis. Det var ju ”m-l:arna”, som uttrycket löd, som kunde skilja krusningar på ytan från de verkliga rörelserna på djupet. Men det var inte alltid så lätt. En medlem i KFML/Clarté hade fått idén att klä sig i blåställ när han sålde *Vietnambulletinen* på Rådhusstorget på lördagarna. Allt i hopp om att därmed kunna närma sig arbetarklassen.

FNL-gruppen i Umeå hade faktiskt rekryterat en äkta arbetare. Byggnadsarbetaren Börje Blom deltog i ur och skur i arbetet, sålde *Vietnambulletinen* och satt inte bara med utan deltog aktivt på organisationens möten. Kepsen var emblematiske för honom, i varje fall höst, vinter och vår. En sann anti-imperialist antagligen, men som inte såg någon poäng med KFML och därför betraktades med misstro eller i bästa fall som en inte helt pålitlig kuf.

Inte bara en fråga om hyror

Vi som på olika sätt drev hyresstrejken tänkte oss väl att studentområdena i Umeå skulle utgöra en brännpunkt för den politiska utvecklingen i Sverige. Den dramatiska utvecklingen på Gluntens väg i januari 1972 torde ha utgjort ganska heta inslag i tv:s nyhetssändningar de dagarna. Det handlade ju om rafflande scener med barrikader, polisinsatser och vräkningar i ett område där det mest upphetsande, eller störande, för de kringboende dittills bestått i larm och tjoanden när studenterna på lördagsnätterna tog sig hem från Universum och Gamla kåren.

Vräkningen av de strejkande hyresgästerna, eller hyresbetalarna som de föredrog att kalla sig, blev dramatisk med våldsamma polisingripanden inför en intresserad publik. Foto 19 januari 1972.

Jag vet inte ens om jag brydde mig om, eller hann, att följa tv:s nyhetssändningar dessa kvällar. Det jag vet är att jag själv blev vräkt en natt på Gluntens väg 3, sannolikt den 19 januari, och att tv-kameran bevakade hela förloppet ingående. Staffan Ling och fotografen Bosse Öhlén hade fått idén att göra en film om hyresstrejken och jag ställde utan mycket

eftertanke upp på att låta min vräkning symbolisera kampen. Filmen sändes rätt snart i tv men jag såg den aldrig. En reaktion fick jag från en gammal barndomskamrat i förskingringen. Han hade uppmärksammat min ”centrala roll” i oroligheterna och undrade lite försmädligt om jag inte satt inne...

Man var ung och rätt obekymrad om det mesta. Klungvis fördes vi, det var första och hittills enda gången det hänt mig, i polispiKET till polishuset som då låg i korsningen Skolgatan–Götgatan. Kommer inte ihåg om vi förhördes men vi blev i alla fall registrerade och informerades om att vi gjort oss skyldiga till våldsamt motstånd och att det rättsliga maskineriet med lagsökning och annat skulle börja mala. Men det ryckte vi väl på axlarna åt och gick om än lite omtumlade, fast inte mycket, ut i vintermörkret.

Vräkningen var inget känslomässigt trauma för mig. Jag tog väl lite kläder i en väska och Lenins *Valda verk* och flyttade in på Norrlandsgatan i något som liknade sovalkov med förhänge hos en medlem av Clartésektionen. Andra tog inte lika obesvärat på händelserna. En korridorkamrat på Glunten 3 har långt senare berättat att hon inte orkade sova i sitt eget studentrum natten när jag skulle vräkas utan flydde fältet.

Vräkningen av de strejkande hyresgästerna, eller hyresbetalarna som de föredrog att kalla sig, blev dramatisk med våldsamma polisingripanden inför en intresserad publik. Foto 19 januari 1972

Bakgrunden

Upprinnelsen var att SUSB (Stiftelsen Umeå Studentbostäder) hösten 1971 aviserat en hyreshöjning på åtta procent. Ganska saftigt och sannolikt är väl att hyrorna proportionellt var tyngre för dåtidens studenter än för dagens. En generalrepetition hade ägt rum våren 1970 men då var hyresprotesterna alltför dåligt förberedda, antalet strejkande jämmerligt lågt och det blev skyndsamt ”taktisk reträtt” strax före sommaruppehållet. SUSB kunde kamma in hyreshöjningar på mellan 6,5 och 13 procent. Aktionen hade dock varat tillräckligt länge för att Clartésektionen skulle ha sett en folktalare och ledarfigur födas. Anders ”Bobo” Fänge från Helsingborg, numera Svenska Afghanistankommitténs man i Kabul, visade sig vara av det rätta virket för att glänsa i talarstolen.

Hyreskampen 1970 ledde som sagt till raskt återtag. Men 1971 var alla, det vill säga de organisationer som såg sig som studenternas och arbetarnas avantgarde – läs KFML och

Clarté, fast beslutna; den här gången...

Hyresstrejken innehöll ju så mycket mer än en strid om olika bud om höjda hyror. För KFML och Clarté handlade det om att ta ledningen över "massorna" (den beteckning man älskade att ge studenter som inte gått att locka till någon grundcirkel i marxism-leninism), att så ännu ett frö till det som påbörjats under Gruvarbetarstrejken i malmfälten 1969 och en rad vilda strejker på bland annat Volvo i Göteborg. Det hänvisades till stolta traditioner som en hyresstrejk på 1930-talet i Olskroken i Göteborg. Och det fåtal inom KFML/Clarté som hunnit läsa lite juridik i Stockholm eller Uppsala fick bläddra flitigt i lagboken.

På det hela taget såg vi nog hyresstrejken som ett led i ett omfattande revolutionärt uppsving från Vietnam till de portugisiska kolonierna i södra Afrika. Utan KFML och Clartés bergfasta övertygelse om att utgöra det revolutionära partiet med förmåga att tända en prairie brand hade det inte blivit någon hyresstrejk. Även om den förvisso fick stöd från den liberala studentföreningen (på den tiden var folkpartistiska ungdomsförbundet hemort för långtgående vänsterståndpunkter) och från centerstudenterna bemöttes med något som kunde tolkas som välvilja.

Om det varit något som kännetecknat yttersta vänstern har det varit förmågan att föröka sig genom delning. KFML hade ställt upp i riksdagsvalet 1970 och trots oemotståndliga paroller som "Bort med alla skatter" inte mäktat mer än 0,4% (vilket fick elaka tungor att döpa organisationen till "Noll komma fem äll"). Valresultatet hade knappt försvunnit från tv-rutorna förrän organisationen sprack. Ut kom KFML (r) – revolutionärerna eller "göteborgarna" – och det gamla KFML, som av motståndarna döptes till "s:arna", sossarna. Intet nytt under solen dock. De båda organisationerna var egentligen bara en upprepning av olika faser inom den Kommunistiska internationalen (Komintern) på 1930-talet med r:arna som representant för en mer sekteristisk linje med anor i början av 30-talet, och s:arna för folkfrontspolitiken från det årtiondets andra hälft.

Splittrad vänster

Splittringen skulle få konsekvenser också för hyresstrejken i Umeå. Hyreskampfronten leddes av folk ur det traditionella Clarté/KFML och r:arna valde att ta sin hand från en politik som man betraktade som hopplöst urvattnad och renons på alla klasskampaspekter. Följaktligen fick en skara rätt slokörade r:are bevittna klasskampen, vräkningarna, från åskådarplats på en snöhög. Möjligen var deras uttåg välgörande för själva strejken. Därigenom undveks mycket av det hårdsmälta marxist-leninistiska käbbel som direkt kunnat lamslå all aktivitet. Samtidigt hade allt samarbete för övrigt varit uteslutet mellan de grupper som nyss kämpat under samma fana. Splittringen hade satt såna spår att r:are och s:are slutat hälsa på varandra. Ibland avgjordes stridsfrågorna i någon snödriva utanför Gamla kåren av revolutionärer som morskat till sig på mellanöl.

Det fanns andra pikanta inslag. Det uppdagades att KFML:s ledande man i Umeå var en av dem som ställt sig utanför hyresstrejken. Det vållade stor upphetsning på sina håll inom organisationen, där redan en ny splittring var på väg att värka fram. Han försvarade sig med att lägenheten var skriven på hans mor och att hon inte ville strejka. Ett lokalt eko av Albert Camus berömda uttalande under Algerietkriget: "Mellan rättvisan och min mor valde jag min mor" eller ännu ett belägg för att blod är tjockare än revolutionärt vatten.

Det finns ingen anledning att svepa in denna tid i något romantiskt skimmer. Mest minns jag mängden av tröstlöst långa möten, nätter av kvävda gäspningar och sömndrucket flygbladsskrivande någonstans på Stipendiegränd. Och alla helger som jag hellre tillbringat med att spela Alfapet och äta rostat bröd med marmelad i min studentkorridor. Det är förmodligen inget större övervåld på sanningen att säga att antalet strejkande bestod av något fler än de som betalade medlemsavgift i Clarté och KFML. Fler hängde på idén om att hyresmaska, det vill säga släpa efter med inbetalningarna, men det kanske bara var något som ändå brukade

ske och som ingen behövde någon uppmaning till. När vräkningarna startade i januari strejkade sålunda 300 av student bostädernas drygt 4 000 hyresgäster eller hyresbetalare som kampfronten ändrat beteckningen till.

Vi hade svettats och sprungit runt med det ena flygbladet efter det andra i bostadsområdena men några solidaritetsyttringar hördes mig veterligt aldrig av. Jag misstänker att befolkningen i Umeå i bästa fall skakade på huvudet åt detta nya ”upptåg”.

Men stormötena på Universum var underhållning av bästa slag och drog publik – mellan 1 000 och 1 300 personer. Jag erinrar mig ett av de första där jag stod i foajén och delade ut flygblad till dem som strömmade in. Samma kväll skulle Alf Hambe uppträda i Gasken (en liten lokal för trubadurafnarn, disko och lite annat). Jag upptäckte Hambe på väg in med gitarren och när han såg folksamlingen ryckte han till och något av ”vad i all sin dar” för över hans anlete. Men i nästa ögonblick gick sanningen upp för honom; att han alls inte uppnått status av megastar i Umeå utan fick stämna upp inför den vanliga trogna skaran.

Även socialdemokrater i skottgluggen

Inte bara Anders Fänge behärskade talekonsten. Hyreskampen utvecklades ju också till en strid med den socialdemokratiska kårstyrelsen, som försökte gjuta olja på de revolutionära vågorna. I ett benådat ögonblick, säkert en stundens impuls, under ett av stormötena drämde Lars Görän ”Basso” Karlsson i med ”Kamrater, låt er inte luras av krutröken från de lösa skott som avlossas av de politiska liken på demagogins slagfält”. Socialdemokraterna kunde också svara för sig. Ledningen för hyresstrejken kunde inte beskyllas för att sitta på något övermått av faktiska kunskaper om bostadsmarknad, lån och så vidare. Men där fick man hjälp av sociologiläraren Jan-Erik Synnerman. Han var lite äldre än vi andra, otadligt klädd i kavaj och välklippt frisy. På något stormöte föreläste han om ”topplån” och ”bottenlån” vilket ju lät

betryggande kunnigt eftersom de flesta inom hyreskampsledningen nog kände sig mer hemma i teorier om folkkriget. Men Synnermans utläggning imponerade inte det minsta på kårstyrelsens Ingemar Näslund, som fräste att ”bara för att Jan-Erik Synnerman köpt villa i Hörnefors ska han inte tro att han kan något om det här”.

Hyresstrejken gav förstås KFML och Clarté centralt, det vill säga Stockholm, anledning att dra sitt strå till stacken. Televerket gjorde sig säkert en hacka och alls inte få var de emissarier som tog nattåget till Umeå för att finnas på plats, inspektera och vägleda. Inte minst minns jag den blivande bokförläggaren Kalle Hägglund – frid över hans minne – i mustasch och i ständig brottningsmatch med sin pipa. Han var ungefär lika hög som bred och att pulsa sig fram bland snödrivorna innebar vissa problem för honom. De ledande i Stockholm tyckte att strejkledningen i Umeå alltför mycket tenderade att tala om en ställföreträdande kamp. För dem som ledde Clarté handlade det om att poängtera att studenterna, massorna, led och dignade under outhärdliga hyresbördor.

Kampen och det nattliga flygbladsskrivandet fortsatte ännu en tid på våren. Någon månad hölls nattlig bevakning i trapporna till ett hus på Mariehem där det fanns vräkningshotade lägenheter. En tid som jag minns som något av ett party. Det var trängsel i trapphuset på nätterna och mer än en bekantskap lär ha knutits där.

Senare på våren kom en uppgörelse till stånd som innebar att hyreshöjningen fick accepteras men att ingen ny höjning skulle komma 1972. Hyreskampledningen kunde också bromsa höjningar de två kommande åren eftersom man nu intog sina platser i SUSB:s styrelse.

Uppgörelsen innebar också att jag och andra vräkta kunde återvända till våra studentrum, vars dörrar under tiden försetts med ett stort svart kryss till varning för den som eventuellt var hågad att inta det tomma rummet. Clarté hade emellertid raskt vunnit i inflytande, segrade i kårvalet våren 1972 och tog över kårstyret. Om den maktutövningen satte några djupare spår i den revolutionära rörelsens utveckling så har jag och alla andra i så fall fullständigt glömt det. Långvarig blev den hur som helst inte.

Nya ideologier

Clarté hade ändå väckt intresse också bland studenter som inte direkt var glödhett röda.

Men vad hjälpte väl det. Organisationen gick obevekligt mot en ny splittring hösten 1972 där anklagelser om revisionism och reformism och sekterism användes rikligt. Och så var den sagan i princip all. En mer ideologiskt präglad tid tog vid. Olika delar av yttersta vänstern började också under slagord om proletarisering sikta in sig på fabriker som Obbola och Volvo Umeverken. In på scenen trädde trotskisterna i RMF (Revolutionära Marxisters Förbund), som under lång tid bestått av en handfull aktiva och betraktats med, mildt talat, största miss-tänksamhet. Men inte minst skulle Vpk ta kommandot inom vänsterpolitiken på universitetet.

Vänsterpartiet kommunisterna, som ju på riksplanet var att räkna med av hävd, hade inte spelat någon stor roll under vänsteruppsvinget i Umeå. Visst fanns vpk:arna men de förde länge en rätt blygsam tillvaro. Alltför länge kedjade vid epitet som ”revisionism” och banden till de förhatliga sovjetrevisionisterna. Men sedan Clarté och KFML lekt rommen av sig och gjort sitt bästa för att ge ett ansikte åt uttrycket ”splittring i enfald” skulle en skördetid komma för Vpk på Umeå universitet. En viss jävla ordning kunde därmed sägas vara återställd.¹

¹ Om den utomparlamentariska vänsterns och VPK:s utveckling under dessa år, se antologin [Utanför systemet. vänstern i Sverige 1968-78.](#)